

ARAP BAHARI SONRASI ORTADOĞU'DA GÜÇ POLİTİKALARI: ÇİN DIŞ POLİTİKASININ BÖLGE SİYASETİNE ETKİLERİ

Müge Yüce

Atatürk Üniversitesi, muge.yuce@atauni.edu.tr

ÖZET

2011 yılında Tunus'ta başlayarak Ortadoğu'nun jeopolitik konum ve siyasal kültür olarak stratejik önem taşıyan diğer ülkelere yayılan Arap Baharı sonrasında Ortadoğu'da hem bölge ülkelerinin iç siyasal rejimlerinde hem de bölge dışındaki güçlerin yeni iktidar grupları üzerinde yeni bir yapılanma sürecine girdiği görülmektedir. Arap Baharından iki yıl önce 2009 yılında 22 Arap ülkesiyle Çin Arap İş Birliği Forumu'nu başlatan Çin ise bölge genelinde geleneksel güç politikalarının dışında bir politika izlemeye devam etmektedir. 2016 Ocak ayında Çin Hükümetinin yayınladığı Arap Politikası resmî içeriğine göre Çin, Arap devletlerini “uluslararası ilişkilerde yeni politika dönemi” olarak adlandırdığı ve karşılıklı faydayı içeren ikili ilişkiler kurma çabasına davet etmektedir. Arap Baharına kadar bölge ile “siyasetin üzerinde” yalnızca ekonomik iş birliğini öngören Çin dış politikası, Suriye krizi ile birlikte giderek bölgenin siyasal krizlerine müdahil olmaya başlamıştır. IŞİD tehdidinin bölge ülkelerinin egemenlik alanını tehdit etmesi ve bu mücadele üzerinden Sünni ve Şii kampların giderek belirginleşen kutuplaşması, Çin'in gelecek dönemde bölgeye yönelik politikalarında bir değişimi zorunlu kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Arap Baharı, Çin Dış Politikası, IŞİD, enerji,

1. Giriş

Uluslararası sistem içinde önde gelen devletlerin her biri hem zengin hem kuvvetli olmak ya da bunu sürdürmek için gücünü arttırmaya çabalarken, ekonomi ile strateji arasında önemli ölçüde bir etkileşim görülmektedir (Kennedy, 2015). Ekonomi ile strateji arasındaki bu etkileşimin önemi açık olmakla birlikte, “strateji”nin ne olduğu veya bir devletin “gücü”nü tanımlayan faktörlerden hangilerinin “stratejik” olduğu tartışması, içinde bulunulan yüzyılın “güç algısı” ve sistemin “güç dengesi özellikleri” açısından taşıdığı niteliklere bağlı olarak değişmektedir. Bununla birlikte 20. Yüzyılın erken döneminden itibaren petrol başta olmak üzere enerji kaynaklarının, bir devletin ulusal ve uluslararası anlamda rekabet edebilirliğini belirleyen temel stratejik güç faktörlerinden birisi olduğu kabul görmektedir. Nitekim uluslararası sistemin detaylı bir analizi yapıldığında küresel siyasetin işleyişine hakim olan “büyük güçler”in mevcut dönem içerisinde yeni bir enerji tüketim profili ile ekonomik atılım yapan, dolayısıyla iç istikrarını yüksek enerji talebi ve bu talebin kesintisiz ve güvenli şekilde sağlanmasına bağlı olan devletler arasında çıktığı gözlenmektedir. I. Dünya Savaşı öncesi Büyük Britanya'nın, II. Dünya Savaşı öncesinde ise ABD'nin enerji tüketimi en yüksek ve dünya GSMH'sine yüksek düzeyde katkı yapan ülkeler olması bu genellemenin yakın dönem örneklerini oluşturmaktadır.

Ekonomik üretim ve büyümeyi garanti altına alan kesintisiz enerji arzı ile 19. Yüzyılın Avrupa, 20. Yüzyılın Amerika önderliğinde yaşanması, 21. Yüzyılın enerji tüketim profili incelendiğinde Asya yüzyılı olacağı beklentisi olası gözükmemektedir. Nitekim 2014 yılında AB ülkelerinin dünya GSMH'sinden aldığı pay %16,9 olarak gerçekleşirken yalnızca Çin'in payı %16,4 olmuştur (http://www.economywatch.com/economic-statistics/economic-indicators/GDP_Share_of_World_Total_PPP/). Aynı dönemde küresel ekonomik büyümeye Çin'in yaptığı katkı ise %40 oranında gerçekleşmiştir. Çin'in enerji tüketim ve ekonomik yükseliş istatistiklerini destekleyen diğer maddi güç unsurlarına baktığımızda 1,372 milyon ile dünya nüfus sıralamasında birinci, 129,4 milyar dolarlık askeri harcaması ile de dünyada ikinci ülke konumundadır.

Tüm bu verilere rağmen Çin, geleneksel anlamda yükselmekte olan bir Batılı “süper güç” gibi hegemon olmaktan farklı bir politika takip etmektedir. Özellikle enerji kaynakları ve enerji nakil hattı üzerindeki stratejik konumu sebebiyle Ortadoğu'da Çin'in yükselmekte olan çıkarları, bölgenin Çin için önemini arttırmaktadır. Ancak, Arap Baharı ile gelişen süreçte yeniden şekillenmekte olan bölge politikalarında Çin'in aktif bir politika izlediği gözlenmektedir.

Bu çalışmada Arap Baharı gelişmelerinden sonra Ortadoğu'da şekillenmekte olan yeni güç politikalarında Çin'in tutumunu ve bu tutumun Ortadoğu siyasetine etkileri analiz edilmeye çalışılacaktır.

2. Çin Dış Politikasının Temel İlkeleri

Çin 1949 yılında kurulduğunda başlıca üç sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bunlar; iki kutuplu uluslararası sistemde devam eden bloklar arası çatışma, Güney Asya'da ABD ve Rusya Federasyonu'nun etki alanı kurmaya yönelik mücadelesi ve ülke içerisinde iç savaş sonrası bozulan ekonomik ve sosyal yapıdır. İki kutuplu uluslararası çevrede 1949 yılında NATO'nun kurulmasıyla belirginleşen güç mücadeleleri ile ulusal yapıda bağımsızlığın ilanını takip eden iç sorunların eş zamanlı yaşanması, Çin yönetimi için iç ve dış politikanın uyumlu hâle getirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu şartlar altında belirlenen Çin dış politikasının öncelikli hedefi, iç politikada belirlenen amaçların sağlanması için gerekli dış şartların oluşturulması olmuştur. Bağımsızlık sonrası dönemde iç ve dış politikayı uyumlu kılma gerekliliği, Çin dış politikasının oluşturulmasında temel ilke olarak kabul edilmiştir. Nitekim iç politikada bağımsızlık sonrası birlik ve düzenin sağlanmasından sonra Çin dış politikasının yeni öncelikleri, dönemin iç politika gerekliliklerinden bağımsız olmamıştır.

Çin dış politikasını; 1949-1952 "Komünist Enternasyonalizm", 1953-1960 "Barış İçinde Bir Arada Yaşama", 1960-1969 "Saldırgan Anti-emperyalizm", 1970-1980 "Çok merkezlilik ve Uluslararasılaşma", 1980-1990 sonrası "Ekonomik Liberalleşme ve Bölgesel Bütünleşme" olarak beş ana bölümde incelemek mümkündür (Çin Dış Politikası'nda farklı dönemsel incelemeler için bkz. Peter Van Ness, *Revolution and Chinese Foreign Policy*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles and London, 1970, p. 10-16. ve Atilla Sandıklı ve İlhan Güllü, *Geleceğin Süper Gücü Çin*, Tasam Yayınları, İstanbul, 2012, s.111.).

Kuruluş yılını takip eden üç yıllık süre içerisinde Çin Halk Cumhuriyeti için iç siyasal istikrarın sağlanması öncelikli hedef olarak belirlenmiş ve dış politika bu hedefe uygun şekilde geliştirilmiştir. 1949-1952 yılları içerisinde Çin dış politikasının en önemli hedefleri; "ulusal sınırların güvenli bir şekilde bütünleştirilmesi" ve "Asya'daki komşu devletlerde komünist yönetimlerin iktidara gelmesinin desteklenmesi" olmuştur. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için kullanılan dış politika söylemi ise *komünist ideolojik ilkelerden ve emperyalizme karşı muhalefet* temasından beslenerek yürütülmüştür. Nitekim 1950 yılında Çin ordusunun Tibet'e ilerlemesi ve Kore Savaşı'na yapılan müdahale bu söylemlerin somut hale geldiği örnekler olmuştur (Ness, 1970).

1953-1960 dönemine genel karakteristiğini veren ilke "Bandung Ruhü" olmuştur. 1954 yılında Hindistan ile yapılan ticaret anlaşmasında "Barış İçinde Yaşamın Beş İlkesi" ya da "PanchSheel" olarak bilinen kurallar bütünü, bu dönemde sürdürülen dış politikanın temel belirleyici olarak ortaya çıkmıştır. Bu kurallar; "bağımsızlık ve sınırsal bütünlük, saldırmazlık, diğer ülkelerin iç işlerine karışmamak, eşit hak ve karşılıklı yarar prensibi çerçevesinde ilişkileri geliştirmek ve barış içinde bir arada yaşamak" şeklinde ortaya konmuştur (Karaca, 2008). Bu ilkelere uygun olarak 1954 yılında Hindistan ile Tibet sınırı üzerinde yaşanan gerginlikte ateşkes kararı verilmesi, 1955 yılında toplanan Asya Afrika ülkeleri Konferansı'nda (Bandung Konferansı) Bağlantısızlarla ilişkilerin geliştirilmeye çalışılması Çin'in izlemiş olduğu barışçıl dış politikanın göstergeleri sayılmaktadır.

1960-1969 dönemi ise Çin'in Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile yollarını ayırdığı, iki sınır savaşı yaşadığı, milliyetçi genişleme iddialarında bulunduğu çatışma yoğun bir dış politika dönemidir. SSCB ile 1960'lardan sonra olumsuz yönde evrilen ilişkilerin temeli 1953'de Stalin'in ölümüyle atılmıştır. Stalin'in ölümünden sonra yönetimi ele alan Komünist Parti liderleri ve Çinli liderler arasında Marksizm'in uygulanmasına yönelik farklı stratejilerin benimsenmesi, Çin ve SSCB arasındaki çatışmanın zeminini oluşturmuştur. Çin'de dönemin lideri Mao Zedong, 1950'ler boyunca ekonomik yardım temelinde SSCB ile sürdürdüğü ittifakı, komünist ortodoksiyi terk ettiği ve Çin'e hükmetmek istediği ithamıyla 1960'ta bozmuştur (Lacoste, 2008).

Bu dönem içerisinde Çin ile Hindistan arasında Tibet sınırındaki anlaşmazlık sebebiyle bir savaş yaşanmıştır. 1962 yılında yaşanan savaş, Çin dış politikasında bir kırılma noktası olmuştur. Bu savaşta ABD ve SSCB, Çin'e karşı Hindistan'ı desteklemiş ve Çin bölgesel olarak yalnızlaştırılmıştır. Tarihî hâkimiyet bölgesinde Hindistan gibi önemli bir komşusuyla yaşadığı savaşta ABD ve SSCB'nin Çin karşısında yer alması, Çinli politikacıları daha saldırgan bir dış politika izlemeye sevk etmiştir. Bu gelişmelerden sonra Çin 1963 yılında geniş oranda Sovyet topraklarını da içine alan "*kaybedilmiş topraklar*" listesi yayınlamış ve bu topraklarda hak iddiasında bulunmuştur. 1964'te ilk nükleer denemesini gerçekleştirmiş, 1967'de Hindistan ile ikinci bir sınır çatışmasına girmiş ve 1969'da SSCB ile kuzey sınırında karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca 1962 savaşında SSCB ve ABD'nin Hindistan'ı desteklemesine karşılık Çin, Pakistan ile stratejik iş birliğini geliştirmiş ve Pakistan'ı güçlendirerek Hindistan'ı zayıflatma politikası izlemiştir.

1970-1980 döneminde hem uluslararası çevrede hem iç politikada meydana gelen değişimler, Çin dış politikasının önceki dönemlerden önemli farklılıklar göstermesine sebep olmuştur. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde Çin'i dış dünyadan izole eden Kültür Devrimi sona ermiş ve Çin'in reformcu lideri Deng Xiaoping yönetime geçmiştir. Uluslararası çevrede ise 1962 yılında ABD ile SSCB arasında yaşanan Küba Krizi, iki süper güç arasında yumuşama eğilimini başlatmış ve sistem içerisindeki güç ilişkileri dönüşmeye başlamıştır.

Ulusal ve uluslararası yapıda meydana gelen bu değişimler Çin dış politikasını etkilemiş ve Çinli liderler ideolojiden uzak yeni bir dış politika geliştirmişlerdir. Daha 1971 yılında Kissinger, 1972 yılında ise ABD Başkanı Nixon Çin'e ziyarette bulunmuş ve iki ülkenin liderleri karşılıklı görüşmelerini başlatmışlardır. Bu dönemde ABD ile yakınlaşmanın yanı sıra Üçüncü Dünya ülkeleri ve Afrika ile ekonomik ilişkiler gelişmeye başlamış, 1975'te otuz yedi Afrika devletinin Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıması sağlanmıştır (Kıroğlu, 2007).

1980'den başlayarak 1990 sonrası dönemde uygulamaya devam edilen dış politika, önceki dönemlerde olduğu gibi iç siyasal hedefler kapsamında belirlenmiştir. Bu dönem içerisinde Çinli liderler *ekonomik gelişmeyi sağlayacak reformların sorunsuz şekilde uygulanmasını* birincil hedef olarak belirlemişlerdir. Bu hedef kapsamında izlenecek dış politikanın üç temel ilkesi; ekonomik modernizasyon, milliyetçilik ve bölgeselcilik olarak belirlenmiştir (Sandıklı ve Güllü, 2012). Başbakan Deng Xiaoping, Çin dış politikasının izlediği ve devam ettireceği stratejiyi 1994 yılında iki hedefe dayandırmıştır. İlk hedef, "*Hegemonyacılığa ve güç siyasetine karşı çıkmak ve dünya barışını korumak*"; diğer hedef ise "*yeni bir uluslararası iktisadi ve siyasi düzen kurmak*" şeklinde belirtilmiştir. Bu anlayışa 1995 yılından itibaren "enerjinin sorunsuz elde edilmesi stratejisi" de eklenmiş ve son dönem Çin dış politikası bu hedefler doğrultusunda geliştirilmiştir (Karaca, 2008).

Çin dış politikasında 1949 yılından 1990'lı yıllara kadar görülen değişim ve dönüşüm, *ani* ve *olay* odaklı tepkilerden çok ulusal ve uluslararası çevrenin zorunlu kıldığı bir *süreç* olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Çin dış politikasının dönüşümünü gerektiren en önemli faktörler; uluslararası çevre, coğrafya ve liderlerin değişen dünya algısı gibi unsurlar olmuştur.

3. Arap Baharı Öncesi Çin'in Ortadoğu Politikası

Çin ve Ortadoğu arasındaki ilk temaslar 2000 yıldan daha fazla bir süre önce Han Hanedanlığı zamanına kadar geri götürülebilir. 1949'da kuruluşundan itibaren Çin, Ortadoğu'daki devletlerle dostça ilişkiler geliştirme konusunda istekli olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitişi ve II. Körfez Krizi Ortadoğu'da var olan siyasi güç yapılanmasını radikal bir şekilde değiştirmiş ve uluslararası ilişkilerde değişim için yeni fırsatlar yaratmıştır. Ortadoğu II. Dünya Savaşı'nın sona erişinden sonra uluslararası politikanın sıcak noktalarından birisini oluşturmuştur. Bölgesel çelişki ve çatışmalara ek olarak iki süper güç arasındaki rekabet ve mücadele tüm bölge siyaseti üzerine gölge düşürmüştür. Bu dönemde kendi iç siyasal ve ekonomik istikrarını sağlamaya çalışan Çin için ise Ortadoğu uzak ve bilinmedik bir yer olarak kalmış ve bölgede sınırlı bir etkiye sahip olmuştur.

Çin çoğu Ortadoğu ülkesi gibi kolonyalist ve emperyalist saldırılara maruz kalmış ve bağımsızlık sonrası süreçte toprak bütünlüğü ve egemenliğini savunmak zorunda kalmış olmasını (ortak yönlerini) vurgulamalıdır. Buna ek olarak Çin, özgürlük mücadelesi veren Arapları ve Filistinlileri desteklemektedir. Bu politikasının olumlu bir sonucu olarak Mayıs 1956'da Mısır Çin ile diplomatik ilişki kuran ilk Ortadoğu ülkesi olmuştur. ABD öncülüğünde Güneydoğu Asya'daki çeşitli ülkelerden oluşan antikomünist bir SEATO'nun kurulması ve yıllarca süren iç savaş sonrası bozulan ekonomisini düzeltme ihtiyacı içerisinde olan Çin, bu şartlar altında yeterli bir Ortadoğu politikası geliştirememiştir. Buna ek olarak ABD ve İngiltere öncülüğünde Sovyetler Birliği ve komünizmi çevrelemek, Çin ile Ortadoğu arasındaki iletişimi engellemek için pek çok Ortadoğu ülkesinin içerisinde yer aldığı CENTO'nun kurulması Çin'in Ortadoğu ile ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak 1985'e kadar Çin ve Ortadoğu arasındaki toplam ticaret yalnızca 1.7 milyar dolarda kalmıştır. Çin'in diplomatik amaçları, Üçüncü Dünya ve Arap milletlerinin dostluk ve güvenini kazanmak, Batı ve Doğu Blokları tarafından kendisine uygulanan yaptırımları hafifletmek ve emperyalizme karşı uluslararası birleşik bir cephe oluşturmaya çalışmaktır. 1978'den itibaren, Arap devletlerine destek Çin'in Ortadoğu politikasının temel ilkesi olmuştur. Ancak, Çinli karar vericiler tüm bölge ile ticaret ve ekonomik iş birliğini arttırmanın giderek daha çok önemine varmışlardır. Temel petrol sağlayıcısı olarak Ortadoğu, dünya ekonomisini açıkça etkilemekte ve petrodolar sahibi Körfez İş Birliği Ülkeleri küresel finans piyasalarında önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu yüzden bölge ile ticari ve ekonomik ilişkilerin artması Çin dış politikası için giderek daha önemli hale gelmeye başlayan bir amaç haline gelmiştir. Bununla birlikte hem bölgedeki birçok ülke ile diplomatik ilişkisinin olmaması hem de bölge piyasasında ABD, Avrupa ve Japon mallarının tekel haline gelmiş olması sebepleriyle Çin'in bölgeye girmesi kolay olmamıştır. 1980'lerle birlikte gelişen Çin-Ortadoğu ilişkileri ikili ekonomik iş birliğinde yeni bir aşamaya girildiğini de göstermiştir. Ocak 1992'de Çin, Ortadoğu'daki tüm ülkelerle diplomatik ilişkisini kurmuştur. Arap-İsrail barış sürecinin başlaması

bölgesel tansiyonun düşmesine sebep olmuştur. Çin'e göre Ortadoğu'da ekonomik yeniden yapılanmaya ve ticari fırsatların değerlendirilmesi sürecine katılım her iki tarafın da ekonomik yükselişine ve bölgesel istikrarın kurulmasına katkıda bulunacaktır. 1993 yılında Çin'in net petrol ihracatçısı bir ülke haline gelmesi ile kesintisiz ekonomik yükselişi, Çin ile Körfez ülkeleri arasındaki bağlantıyı hayati hale getirmiştir. Nitekim 1993'de Çin ile Ortadoğu arasındaki ticaret bir önceki yıla oranla %40 artarak 3.11 milyar dolara ulaşmıştır. (Türkiye, İran, Kıbrıs hariç). 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra ABD, Ortadoğu'da tek hakim güç olarak konumlanmış ve Çin bölgede ABD öncülüğünde başlatılan barış sürecini desteklemiş ve bölgesel güvenlik, su sorunu, mülteciler ve diğer sorunlarla ilgili olarak toplanan çoklu görüşmelere aktif olarak katılmıştır. Özellikle 1994-1997 arasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yapılan ekonomik konferansların tümüne katılmıştır. Ayrıca Çin bölgeye silah satışında kendi pozisyonunu üç ilke üzerinden konumlandırmıştır: (a) silah satışı, silah ithal eden ülkelerin kendini savunma amacına yöneliktir, (b) silah satışı bölgesel dengeyi bozmamalıdır (c) Çin, silah satışı yoluyla diğer ülkelerin iç sorunlarına müdahil olmayacaktır. Çin, bölge ile ilişkilerinde Çin dış politikasının temelinde bulunan "Barış İçinde Yaşamın Beş İlkesi"ne göre hareket etmektedir. Bununla birlikte uygulamada durum oldukça karışıktır.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Çin'in komşusu olarak ortaya çıkan yeni Orta Asya devletlerinin Çin ile siyasi ve ekonomik iş birliği önem kazanmıştır. Bu kapsamda Ortadoğu devletleri ile tarihi, dini, etnik ve kültürel bağları olan Orta Asya devletlerinin bölge ile teması kaçınılmazdır. Bu anlamda Çin için gerçekçi dış politika anlayışı, iki bölgenin birbirinden ayrılamayacağı anlayışını getirmektedir. Çin'in sahip olduğu Müslüman azınlık sebebiyle Ortadoğu ve Orta Asya'da etkili olan siyasi ve dini ideolojiler Çin'deki Müslümanları da etkilemektedir. 1996'da petrol ithalatının %53'ünü Ortadoğu'dan karşılayan Çin için İran Körfezi'nin istikrarı özellikle gerekli hale gelmiştir. İran, Körfez'in güvenlik ve istikrarında anahtar ülke ve Orta Asya'ya açılan kapı durumundadır (Zhang, 1999).

Çin'in Ortadoğu politikasını ele alan temel kaynaklar genellikle Çin'in ABD ve Rusya ile arasında rekabete yol açan güç ve güvenlik faktörleri altında yatan dinamiklere vurgu yapmaktadır. George Masannat, Çin'in bölgedeki temel politikasının Sovyet etkisinin Arap Ortadoğu'dan silinmesi olduğunu iddia etmektedir. 1970-1980'ler boyunca Çin'in bölge politikasının belirlenmesinde Çin-Sovyet düşmanlığı etkili olmaya devam etmiştir. Nitekim Çin'in "Sovyetler Birliğini çevreleme politikasındaki" çıkarı, Suudi Arabistan ile ilişkilerin geliştirilmesini olduğu kadar Afganistan'da anti-Sovyet savaşçıların desteklenmesini de içeren Carter Doktrinin uygulanmasında Washington'a destek vermesine yol açmıştır. Calabrese'nin iddiasına göre Çin'in Ortadoğu sorunlarına müdahalesi ve bölgeye girişini açıklayan en iyi şey Soğuk Savaş şartlarının gerekliliğidir. Calabrese ayrıca, Washington ve Moskova ne zaman birbirine yaklaşırsa Çin'in Ortadoğu'da Moskova'nın inisiyatiflerini engelleyecek ve Washington'un bölgesel ilişkilerdeki avantajlarına dokunacak politikalar benimsediğini belirtmektedir. Bu tür hesaplamalar ile Sovyetler ile ABD'nin yakınlaşmaya başladığı 1970'lerde Çin, İran ile yakınlaşmıştır. Diğer yandan ne zaman ABD ve Moskova anlaşmazlığa düşse Çin, ABD ile iş birliğine giden yakın ilişkiler içerisine girmiştir. Sovyetler Birliği 1979'da Afganistan'a girdiğinde Çin'in mücahidine desteği, ABD'deki ününü arttırmıştır. Fakat 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Çin, Ortadoğu'daki ABD hegemonyasına ilişkin kaygısını dile getirmiş, Körfez bölgesinde ABD egemenliğine karşı adımlar atacağını sinyallerini vermiştir. Bu kaygılar, 1990'larda daha çok gelişen 1970'lerde başlayan İran-Çin iş birliğinin temellerini oluşturmuştur. Benzer şekilde Bin Huwaidin de "Çin'in süper güçler ile ve süper güçlerin birbirleri ile olan ilişkilerinin Çin'in Körfez bölgesi politikasının anlaşılmasında anahtar ögeler" olduklarını iddia etmektedir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Çin, özellikle İran ile olmak üzere ABD'nin bölgedeki hegemonyasına karşı adımlar atmış ve körfez ülkeleriyle ilişkilerini arttırmıştır. Kuveyt ile 1995'de beklenmeyen bir askeri iş birliği paketi imzalamıştır.

Çin'in Ortadoğu ile gelişen ilişkilerine getirilen bir diğer sistemik açıklama, Çin'in rakipleri karşısında gücünü görece arttırmasını sağlayan küresel güç dağılımındaki değişime vurgu yapar. Örneğin Shichor, Çin'in 1980'lerin başında Ortadoğu'daki aktif politikasını ABD ve Sovyetler Birliği'ne oranla görece ekonomik ve askeri gücündeki artışa bağlamaktadır. 1979 öncesi-Mao dönemi Çin'i ekonomik, diplomatik ev askeri anlamda kötüleşmişti fakat 1960 ve 1970'lerde Çin, Ortadoğu'da ulusal bağımsızlık ve devrimci hareketleri destekleyerek resmi olmayan bir ilişkiye girmiştir. Moskova, Afganistan'da çıkmaza girdiğinde Çin, bölgedeki faaliyetlerini arttırmıştır. 1990-1991 döneminde ABD'nin bölgeye askeri müdahalesinin beklenmedik bir düzeyde gerçekleşmesi ile Çin, bölgesel ilişkilerde Washington'un politikalarından ayrılan bir duruş göstermiştir. Buna göre Çin, Körfez ülkeleri üzerinde siyasi nüfuz kazanmasını sağlayacak ve "yumuşak güç" kullanımı ile sempati toplamasına yol açacak bir politika benimsemiştir. Askeri güce dayanmayan ilişkiler benimsemesi Çin'in ABD duruşu karşısında durmasını sağlamakla birlikte, ekonomik ilişkilerinde avantaj da sağlamıştır.

Bundan farklı olarak sistemik dinamiklerin, Körfez Bölgesi'nde Çin'e rakipleri karşısında meydan okuma değil uyum sağlama konusunda teşvik sağladığı da iddia edilmektedir. Pekin, Ortadoğu politikasının iki temel

ayağını oluşturan İran'da Şah'ın Mısır'da Enver Sedat'ın düşmesinden sonra Suudi Arabistan'la bağlarını güçlendirmek için bir kampanya başlatmış fakat bu inisiyatif Suudi Arabistan'ın Çin ile diplomatik ilişki kurmayı reddetmesiyle çökmüştür. Ortadoğu'nun kendi içerisindeki sistemik faktörler de Çin'in bölgedeki dış politikasını açıklamak için kullanılmaktadır. Calabrese, 1973 Ekim'inden sonra OPEC'in kurulma kararının Çin'in bölge ile ilişkilerini geliştirmesine katkı sağladığını iddia etmektedir. 1973 petrol ambargosu, dikkatini sadece Körfez ülkelerine yoğunlaştıran Çin dış politikasının Arap Dünyası ile ilişkilerini de dönüşüme uğratmıştır. Petrol üreten Arap ülkeleri üzerindeki küresel etki ile Çin'in uzun dönemli stratejik çıkarları birleşmiştir. Suudi Arabistan ve İran'a silah satışı, 2003 yılından sonra Irak petrol sektöründen kazanılan pay, Çin'in bölgede daha aktif şekilde kalmasına yol açmaktadır. Tüm gözlemler, Çin'in 21. Yüzyılda hızla yükselen ithal hidrokarbon talebinin petrol ihraç eden ülkeler ile ilişkilerinin gelişmesinde temel sebep olduğunu kabul etmektedir. Kasım 2003'de Devlet Konseyi'nin kabul ettiği "leapfrog stratejisi" ile Çin, devlet mülkiyetindeki enerji şirketlerinin dış ithalat kaynaklarını çeşitlendirmesi ve geniş bir tedarik zincirine yayması için karar almıştır. Tahran ile yakın ilişkiler Çin'e yalnızca enerji arzını çeşitlendirmeyi değil aynı zamanda Hazar Denizi çevresindeki hidrokarbon üreten topraklara kolay ulaşım sağlamaktadır. Dahası, Batı Çin'den İran'a veya Pakistan'ın Gwadar limanına doğrudan petrol ve doğalgaz boru hatları inşa edilmesi Pekin'i "Malakka Çıkmazı" –Malacca Predicament- olarak isimlendirilen çıkmazdan da kurtaracaktır.

Çin'in Körfez ile olan ilişkilerine yönelik bir diğer açıklama, kültürel ve ideolojik faktörlere vurgu yapmaktadır. Shichor, Çin'in 1980 ve 1990'lar boyunca izlediği Ortadoğu politikasının "Konfüçyen orta yol" u yansıttığını söylemektedir. Kemp ayrıca Çin liderlerinin toprakların kutsallığı ve iç işlerine dış müdahalenin reddedildiği Westphalian bir egemenlik kavramını benimsediklerini eklemektedir. Shichor, Çin'in Suudi Arabistan ve İran arasındaki karşılıklı düşmanlığın farkında olduğu ve geleneksel "barbarlara karşı barbarları kullanma" politikasını kullanarak bu düşmanlığı kendi avantajına çevirdiğini gözlemlemektedir. Yetiv ve Lu, Suudi Arabistan ve Çin'in baskıcı yönetim sistemine sahip olmaları sebebiyle ortak çıkarlara sahip olduklarını söylemektedirler. John Garver da Çin ve İran arasında Avrupa emperyalizmine maruz kalmış olmaktan kaynaklanan bir ortak nokta olduğunu söylemektedir. Buna göre Çin ve İran arasındaki bağların altında yatan ruh; modern dönemde Batılıların elinde aşağılanmış olan iki köklü medeniyetin bir bütün oluşturabilmesi arayışıdır. Marksist-Leninist ortodokside dönüşü BAE ve Bahreyn ile ilişkilerin kurulmasında bir aşama olmuştur, bu ideolojik dönüş Suudi Arabistan ile ilişkiler için yeterli olmasa da. Binlerce Suudi, Hz. Muhammed'in sözündekine uygun biçimde Çin'de eğitim görmektedir. Çin'in kendi içerisindeki siyasi gelişmeler de Körfez ile ilişkilerini açıklamakta kullanılan faktörlerden birisidir. Shichor, Çin'in 1970'lerde "ekonomik" sebeplerden ötürü Ortadoğu'ya silah satmaya karar verdiğini iddia etmektedir. (Legrenzi ve Lawson, 2015).

4. Çin'in Arap Baharı Sonrası Ortadoğu Politikası

Arap Baharı, 2011'den bu yana Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin politik görünümünde önemli değişiklikler meydana getirdi. Bununla birlikte Arap Baharı ayrıca başta Çin olmak üzere net enerji tüketen ülkeler arasında olan pek çok Asya devletinin jeo-ekonomik ve stratejik çıkarlarını da etkilemiştir. Arap Baharı sonrası hemen hissedilen sonuçlardan birisi, Ortadoğu'dan hidrokarbon ithaline yüksek derecede bağımlı olan ekonomileri sebebiyle Asya ekonomilerini etkileyen ve ham petrol üretimi üzerindeki yıkıcı etkileridir. Çin'in Arap Baharı kapsamında gelişen olaylara verdiği tepki, başta Filipinler ve Vietnam olmak üzere Güney Çin Denizi'ni çevreleyen ülkelerle gerilim yaşamasına sebep olmuştur. Arap Baharı kapsamında gelişen olaylar Asya'nın belli başlı büyük devletlerinin politika kara vericilerini, bu ülkelerin enerji ithalinde Ortadoğu'ya olan bağılıkları ve bu kapsamda ortaya çıkan enerji güvenliği düzenlemeleri konusunda düşünmeye sevk etmiştir. Bu sorunsal özellikle net enerji ithalatçısı haline gelen Çin, Japonya, Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Filipinler gibi ülkeleri daha derinden ilgilendirmiştir. Arap Baharı sonrası uluslararası piyasalarda benzin-petrol fiyatlarının yükselmesi, Asya ülkelerini, başta Doğu ve Güney Çin Denizi olmak üzere kendi ülkelerine daha yakın ve enerji zengini alanlardaki iddiaları konusunda daha saldırgan –agresif- hale getirmiştir. 1908'de güney İran'da Süleyman Mescidi'nde işlenebilir petrol alanlarının keşfiyle birlikte Ortadoğu, çoğu ülkenin başarılı endüstriyel gelişiminin tamamlanmasında önemli katkı sağlayan ülkeler haline gelmişlerdir. Petrol ve gaz rezervlerinin giderek tükenme eğiliminde olması, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın yaptığı gibi fosil yakıtların çıkarılmasında yeni yöntemlerin hayata geçirilmesi veya yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişle telafi edilebilir. Fakat ne yazık ki, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin artan ihtiyacını karşılamak için bu yeni yöntem ve kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin ithal petrol ve gaz talepleri yüksek kalmaya bu da bu ülkeleri enerji kesintilerine karşı kırılgan hale getirecektir. Nassim Nicholas Taleb, "The Black Swans: the Impact of the Highly Improbable" adlı eserinde Siyah Kuğu- benzeri olayları; herhangi bir zamanda ortaya çıkan ve bir sistem veya devletin denge durumunu tehdit eden öngörülemez olaylar olarak tanımlamaktadır. Taleb'e göre, Black Swansler "düzenli beklentiler aleminin" var olduğu dış dünyada büyük yıkıcı şoklara yol açmaktadırlar. Hatta bu olaylar, belirsiz olay ve sorunlarla baş etme gücü veya yöntemi olmayan ekonomik ve siyasi modelleri

çökertebilirler. ...Pek çok petrol tüketicisi ülke için, Arap Baharı sistemde radikal dönüşüm etkisi yaratan olaylara yol açan öngörülemeyen ve yıkıcı etkilerini hafifletmeye yönelik planların çok az olduğu bir etki yaratmıştır. Dolayısıyla bu durum, Arap Baharını Black Swan olaylar kategorisine sokmaktadır. IEA, 2030'da Ortadoğu'da üretilen petrolün %90'ının Asya ülkeleri tarafından tüketileceğini öngörmektedir. 2010 yılında Çin, dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumunu Japonya'dan devraldı. Son OECD tahminlerine göre de 2016'da birinciliği ABD'den alması beklenmektedir. 2012'de en yüksek döviz rezervi bulunduran ve ABD'den sonra 2. En çok enerji tüketen ülke konumuna geldi. NDCRC Enerji enstitüsü uzmanı Dai Yande'ye göre Çin'in ithal ettiği enerjinin yarısı ulaşım ağları tarafından dünya ülkelerine mal ihracatından kullanılmaktadır. Bunun geniş çevresel sonuçlarının yanı sıra petrol arzında meydana gelecek herhangi bir kesinti Çin'in tüm ekonomisi için ürpertici bir kesintiye yol açacaktır. Çin'in enerji kaynaklarına olan bu bağlılığı, olası petrol rezervlerinin bulunduğu pek çok bölgeye girmesine yol açmıştır. İran Körfezi'ndeki önemli petrol alanlarının gelişmesine ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da pek çok ülkeye yatırımları bu bağlamda değerli. Çin'in bu kritik enerji ihtiyacı Ortadoğu 'da petrol üreten ülkelere karşı yürüttüğü politikanın da "ihtiyatlı ve riskten kaçınan" bir nitelik almasına yol açmıştır. Bölgedeki otoriter rejimlerle iyi ilişkiler kurmakta ve iç ilişkilerine müdahaleden sakınmaktadır. Çin'in bölgedeki ikili ilişkilerinde "enerji iş birliği" ilişkilerin köşe taşını oluşturmaktadır. Ham petrol ihtiyacının %55'inin ithal eden Çin, bu ithalin %47'si Ortadoğu'dan gelmektedir. Son yirmi yılda Çin, Basra Körfezi ülkeleriyle diplomatik, ekonomik ve güvenlik bağlarını kuvvetlendirmiştir. 2004 yılında Çin-Arap İş Birliği Forumu ilan edildi. Çin ve Arap ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 2011'de 190 milyar dolara yükseldi. Çin 2003 Irak İşgalinden önemli bir ders çıkardı. Çin, Irak ile 25 yıllık petrol anlaşması yapmıştı fakat işgalden sonra bu anlaşma hükümsüz kaldı. Benzer şekilde "going out strategy" kapsamında Libya ile yaptığı açılımlar Arap Baharı ile zarar gördü. Çin, Kaddafi'nin sadık bir destekçisi olarak görülmekteydi. Çin Libya ile 18.8 milyar dolar değerinde anlaşmalar yapmıştır. Yalnızca 2009 ve 2010 yılında bu rakam 5.84 milyar dolardır. 2010'da Çin'in tüm Arap dünyası ile ticareti 145 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Çin hükümeti medya raporlarına göre Çin, Arap dünyasında çoğunlukla yol yapımı, sivil yapı ve altyapı inşası olmak üzere 50 kadar projeye dahil olmuştur. 2012'de Libya, Çin ithal petrolünün %3'ünü sağlamıştır ve bu ülkede 35.000 Çinli çalışan bulunmaktadır. Çin'in Ortadoğu'da giderek artan varlığı, ABD için açıkça bir güvenlik meselesidir.. Bunun en önemli noktası ise Çin'den bölgeye yapılan silah satışlarıdır. İran'a silah satışı stratejik karşılıklı çıkar sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Hem İran'dan sağlanan ham petrol hem de Suudi Arabistan'dan yapılan petrol ithalatı Hürmüz boğazı üzerinden Çin'e ulaşmaktadır. Çin, İran'dan gelecek petrol kesintisini Suudi Arabistan ile telafi edebilir fakat her iki ülkeden birden yaşayacağı kesinti daha önce hiç tecrübe etmediği bir arz kesintisine yol açacaktır. İran'a karşı ABD önderliğindeki son yaptırımlar sonucunda Çin'in devlet destekli firması Sinopec'in 2012'nin ilk beş ayında İran'dan yaptığı petrol alımını %25 oranında düşürdüğü ifade edilmektedir. 2011'in ilk yarısında Çin'in İran'dan alımı, İran'ın toplam ihracatının %22'sini oluşturmuştur. Obama yönetimi, 2012 National Defense Authorization Act kapsamında İran'a karşı alınan yaptırımlardan yedi ülke muaf tutulmuştur. İthalatı yoğun şekilde İran'a bağlı olan Çin, Hindistan, Malezya, Türkiye, Tayvan, Sri Lanka, Güney Afrika ve Kore Cumhuriyeti'nin aşamalı olarak ithalatlarını azaltmalarını öngörülmüştür. ... Çin, BMGK'nin yetkisi olmaksızın herhangi bir ülkeye karşı yaptırım uygulamalarına ilke olarak karşı çıkmaktadır. İran'daki önemli ulusal çıkarları gereği İran'a karşı da oldukça sınırlı yaptırımlara onay vermiştir. Nitekim Çin, İran'da sadece ham petrol araştırma ve üretim faaliyetleri gibi kaynak temelli değil aynı zamanda arıtım ve petrol ürünlerinin dağıtımını gibi çıkış temelli alanlara da yatırım yapmıştır. 2009'da China National Offshore Corporation (CNOOC) ile İran National Oil Company (INOC) arasında 2009 yılında imzalanan anlaşmaya göre Çin'in çıktısının yarısına sahip olacağı Kuzey Pars bölgesinde sıvılaştırılmış doğal gaz fabrikası inşasına 16 milyar dolarlık yatırım yapılmıştır. ..Çin Savunma Şirketi NORINCO, seyir füzelerini de içeren çok önemli boyutlarda savunma ve askeri donanım malzemesi satmaktadır. Irak'ın 1981 İran saldırısından bugüne Çin, İran'ın silah, tank ve füze arzında temel tedarikçidir. 2005 yılında İran, Çin'in askeri ihracatının %1'ünü satın almıştır. SIPRI'ye göre 2006-2011 yıllarında 684 milyon dolarlık satışı ile Rusya'dan sonra Çin İran'a 312 milyar dolarlık silah satışı yaparak ikinci sırada yer almıştır (Sevilla, 2013).

Çin'in Ortadoğu'daki rolünü anlamak için son dönemlerde meydana gelen önemli ve önemsiz iki olay göz önünde bulundurulabilir. Mart sonunda Pekin, çatışmanın hakim olduğu Yemen'deki Çin vatandaşlarını ve diğer yabancı uyruklu kişileri kurtarmak için bölgeye savaş gemilerini göndermesiyle manşetlerde yer aldı. Nisan başında Çin Başkanı Xi Jinping, Yemen'deki savaş durumunun bir sonucu olarak Mısır ve Suudi Arabistan'a ilk kez yapması beklenen ziyaretlerini iptal etti. Bu iptal gerekçesinde ise Pekin, Ortadoğu politikasından uzakta kalmayı (hamama girip terlemek istemediğini) tercih ettiğini vurgulamıştır. Gerçekten de Çin'in karmaşık Ortadoğu Bölgesi'ndeki rolünü tanımlayan duruşu giderek artmakta olan etkisi değil dikkat çeken yokluğudur. Petrol ithalatının yaklaşık yarısını Ortadoğu'dan yapması sebebiyle Çin, Ortadoğu politikasını önemsemek için iyi bir gerekçeye sahip. Dahası Çin, Ortadoğu'daki aşırı unsurların Sincan'daki ayrılıkçı Müslümanlara ilham vermesi ve onları eğitmesi konusunda da ayrıca endişelenmektedir. Xi Jinping'in bankacılık ve tarım gibi ekonominin anahtar sektörlerinde yaptığı reformlar, tek çocuk politikasında sağlanan esneklik, hane halkı kayıtlarındaki sınırlamaların kaldırılması gibi iç politikada gösterdiği radikal atılımlara

karşın dış politikada çok az şey yapmıştır. Xi, her ne kadar daha “proaktif” bir dış politika çağrısı yapmış olsa da Pekin hala BM barış koruma, küresel kamu sağlığı, korsancılık karşıtı ve ekonomik gelişme gibi uluslararası siyasetin güvenli ve yumuşak alanlarında katkı sağlamaya devam etmektedir. Pekin, sivil savaşlarda bölgesel çatışmalarda herhangi bir rol almak yerine jeopolitik etkisini azaltacak denizaşırı güvenlik meselelerine karşı mesafeli tavrını sürdürmektedir. Bunun bir sonucu olarak da Çin’in devamlı söylemini oluşturan “kazan-kazan” iş birliği politikası yalnızca ekonomik ilişkilerde bir anlam ifade etmekte, fakat “sıfır toplamlı” siyasi mücadelelerde bir anlam ifade etmemektedir. Buna, Çin’in artan enerji bağımlılığı sebebiyle Suudi Arabistan ile dahi yakın ortaklık ilişkisi geliştirdiği ve şaşırtıcı bir marjinal politika izlediği Ortadoğu’da daha açık bir kanıt yoktur. Bununla birlikte etkili olmamakla beraber Çin, bölgedeki konumunu zayıflatmak istemeksizin Ortadoğu’da bir takım deneysel girişimlerde bulunmuştur. Ekim 2012’de Yang Jiechi, Suriye’de tüm taraflara çatışmayı durdurmayı, savaşı sonlandırmayı, siyasi dönüşüm sürecinin başlatılmasını içeren “Four-Point Plan” ını açıklamıştır. Çoğu gözlemcinin bu çağrıya karşı duruşu, Çin’in “Suriye’de akan kanın durdurulmasını amaçlayan BM çözümlerine engel olan Rusya tarafına katılmasından doğan eleştiriler ve bunlarla yipranan Çin’in itibarını yükseltmek” için yapıldığı yönünde olmuştur. Problem, Pekin’in bölgede bir taraf tutmaya yönelik isteksizliğidir. Ortadoğu sürekli olarak bir süper güce ihtiyaç duymakta; Çin bu statüde oynamak istiyorsa o zaman risk alması gerekecektir.Çin’in bölgede proaktif bir politika izlediğini söyleyebiliriz. Şubat 2014’de 23 yıldır Irak’a ilk kez Çin dışişleri bakanının ziyareti, Arap Ligi gibi bölgesel örgütlerle artan yakınlaşma, Mısır, İran ve Suudi Arabistan’ı içeren 9 Arap ülkesinin Asya Altyapı Yatırım Bankası’nın kurucu üyeleri olarak alınması. Fakat her tarafı memnun ederek bölgenin temel sorunlarının çözülmesi mümkün değil. Ne yazık ki, Çin Ortadoğu’nun çekişmeli siyasi alanında riskten kaçınan bir dış politikayı izlemeye devam edemez (Goldenberg, 2015).

Çin, Suriye dışişleri Bakanı Walid-al Moallem ve Suriye Ulusal Muhalefeti liderini, barış görüşmelerini teşvik etmek için Pekin’e davet etti. 13 Ocak’ta Çin Arab Policy Paper’ı yayınladı. Bazıları bu diplomatik hiperaktiviteyi Çin’in geleneksek anti-müdahaleci yaklaşımından sapma olarak görse de bazıları bunun yalnızca temel iş çıkarlarını güven altına almak için yaptığı kanısındadır. Fakat bu faaliyetleri yalnızca Çin’in ekonomik pragmatizmine bağlamak doğru değildir. Sünni-Şii ayrımının Çin için özel bir anlam ifade etmesinin çeşitli faktörleri vardır. Dünya piyasalarındaki düşük petrol fiyatları, devam etmekte olan Sünni-Şii rekabetindeki dengeyi değiştirebilir. Şiiiler Müslüman dünyasında azınlığı oluştursa da zengin petrol rezervine sahip Basra Körfezi’nde çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Suudi Arabistan ve İran’ın bölgesel bir savaşa sürüklenmesi petrol fiyatlarını yükseltecek bu da Çin ekonomisine büyük zarar verecektir. Bu yüzden Çin’in Ortadoğu’da mezhep dışı bir politika büyümeye çalışması onun 21. Yüzyıl “one Belt One road” politikası ile de uyum içindedir. Çin’den Avrupa’nın ortasına kadar uzanan kara ve deniz yollar üzerinde bir ulaşım ve ticaret ağı oluşturma inisiyatifi tarihin en hırslı faaliyetlerinden birisidir. Fakat Çin, Gwadar limanı üssünün Arap Denizi’ne açılması, Sincan-Tahrân arasında İran’ın Orta Asya Sünni ülkelerine açılımını sağlayan hızlı tren yolu inşası, ve İran’ın SCO ‘da Kİ üyeliği gibi yollarla Sünni-Şii çatışmasını kontrol altında tutabilir. ..Çin diğer yanda Sünni devletlerde sivil nükleer fabrika inşasında yardımcı olabilir. Churchill’in dediği gibi “Mükemmelliğin bedeli sorumluluktur”. Çin bölgede mükemmel olmak istiyorsa, Ortadoğu’da ödeyeceği bedel yakında test edilecektir (Luft, 2016).

Resmi makamların açıklamalarına göre yalnızca Libya’da 38.000 Çin vatandaşı ve 18.8 milyar dolara ulaşan Çin yatırımlarına sahip olan Çin, Kuzey Afrika’daki ticari çıkarlarını ve vatandaşlarını korumak için müdahalede bulundu. Diğer yandan Ortadoğu ve Afrika’da başlayan protestoların kendi ülkesine yayılması riski ile karşı karşıya eldi. Arap Baharı, ekonomik büyümeyle birlikte giden otoriter yönetimlere onay gösteren “Pekin Konsensüsü”ne karşı bir hareket oldu. Şubattaki BM yaptırımlarına Çin destek verdi, Libya’da. Fakat bu ilk cevaptan sonra Çin, uluslararası ilişkilerdeki geleneksel tavrına geri döndü. Libya’da uçuşa yasak bölge yaptırımlarına katılmaktan ve Suriye’de askeri müdahaleden kaçındı. Kaddafi karşıısındaki tutumu, “koruma sorumluluğu” ile hareket ettiğini göstermektedir (Parello vd.,).

Arap Baharı süresince Çin dış politikasının iki temel özelliği vardır: Birincisi faydacı ve gerçekçi olması, ikincisi değişmez olması. Soğuk Savaş’ın sonundan itibaren Çin’in Ortadoğu politikası, enerji güvenliğini sağlama, bölgedeki denizaşırı Pazar ve yatırım fırsatlarından faydalanma üzerine kurulmuştur. Çin politikası içeride reform ve gelişimi sürdürebilmek için uluslararası çevrede istikrarı koruma üzerine kuruludur. Bu sebeple Arap Baharı ile ortaya çıkan süreçte de Çin, iş birliği, uzlaşma ve çatışma yönetimi uygulamaya çalışmıştır. Çin bölgede askeri müdahaleye ve ABD’nin sürdürdüğü politikalara karşı çıkmayı sürdürmüştür. Her ne kadar Arap Baharı olayları bu politikanın sürdürülmesini zorlaştırsa da, Çin müdahale ve yaptırımlara katılmama konusunda kendi haklı sebeplerine sahiptir. Ortadoğu bölgesi Asya-pasifikteki komşuları kadar olmasa da Çin için, önemlidir. Bu sebeple Arap Baharı’na yaklaşımı Çin’in ABD, Avrupa ve Rusya ile olan ilişkileri tarafından şekillenmiştir. Pekin, ABD’nin bölgedeki varlığını bölgenin istikrarı ve Washington’ın stratejik çıkarları için olduğunu kabul etmektedir. Bu yüzden bölge politikalarında Çin, ABD ile karşı karşıya

gelecek eylemlerden kaçınmakla birlikte, bölgede Pazar ve kaynaklara erişim için eski ve yeni rejimlerle ilişkilerini artırmak istemektedir. Fakat bölgedeki temel amacı kesintisiz kaynak akışını sağlayacak istikrarın sağlanması olan Pekin için bölgedeki son gelişmeler Çin dış politikasını zora sokmuştur. IEA raporuna göre Çin, 2010'da ABD'yi geçerek en çok enerji tüketen ülke oldu. 2012 raporuna göre ise 2035'e küresel enerji talebi artışının %30'unu yalnızca Çin gerçekleştirmiş olacak. İthal enerjiye artan bu bağımlılık, korsan, terörizm, ambargo ve diğer güçlerin entrikaları sebebiyle ortaya çıkacak arz kesintisi veya fiyat dalgalanmalarına karşı Pekin'i daha hassas hale getirmektedir. Çin ithalatının yarısı yalnızca İran ve Suudi Arabistan'dan gelmektedir. Çin ihracat mallarının %35'inden fazlası Kuzey Afrika'ya ulaşmaktadır. Ekim 2011 ve Şubat 2012 BM yaptırımları ABD, Avrupa ve Arap Ligi tarafından kabul edilmesine rağmen Rusya ve Çin'in vetoları ile karşılaştı. Rusya ve Çin, Ortadoğu da kendilerini izole edecek yaptırımları önleme kararı almış gibiler (Chaziza, 2013).

5. Sonuç

Ortadoğu'da diktatör rejimlere karşı yerel halkın hak ve özgürlük talepleri olarak değerlendirilen ve Arap Baharı olarak adlandırılan gelişmeler, bölgesel olduğu kadar uluslararası sistemin işleyişinde de radikal değişimlere ve yeni beklentilere yol açmıştır. Bu beklentilerin sonucu olarak gerçekleşen ilk yorumlar, dünya genelinde baskıcı ve otoriter rejimlerin Ortadoğu "özgürlük" hareketlerinden etkileneceği yönünde olmuştur. Arap Baharı kapsamında gelişen sosyal istikrarsızlıkların yapısal sebepler olan genç nüfus arasındaki yüksek işsizlik düzeyi, sosyoekonomik eşitsizlik ve resmi kurumlarda görülen yozlaşma gibi itici güçlerin Çin'de mevcut olması, bu yorumların destekleyici öğeleri olarak sunulmuştur (Hess, 2013). Bununla birlikte Arap Baharı sonrası bölgesel ve küresel düzlemde gelişen olaylar, akademik ve siyasi ilgiyi Çin'in iç siyasal sürecinden ziyade bölgeye yönelik dış politikasına yöneltmiştir.

Çin'in Ortadoğu'ya yönelik dış politikasının enerji temelinde gerçekleşmesi ve bölgeden sağlanacak enerji arzına artan ilgi, Arap Baharı sonrasında Çin'in Ortadoğu siyasetinde daha aktif bir rol alacağı yönünde beklentilerin gelişmesine sebep olmuştur. Ancak; Pekin'in Ortadoğu'da artan ekonomik aktivizmi ile bölgedeki siyasi rolü arasında içsel bir çelişki olduğu gözlenmektedir. Ekonomik yükselişin bir ülkeyi bölgesel diplomatik ve stratejik ilişkilerde daha güçlü, etkili ve cesur hale getireceğine olan yaygın kabule rağmen Çin'in artan ekonomik yükselişi ülkeyi daha zayıf, güçsüz ve etkisiz hale getirmektedir. Bu olgu, Çin tüm alanlarda istikrarın sürmesini istediği ve çatışma ve düzensizlikten kaçınan bir politika izlemesinden kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, Çin'in geleneksel bir süper güç olarak ortaya çıkması, Çin'i manevra alanı kısıtlayan birtakım normlar, kurallar ve düzenlemelere daha bağımlı hale getirmektedir. Çin, dünyanın bu köşesinde "Japonlaştırılmakta" ekonomik olarak güçlü fakat siyasi olarak zayıf hale gelmeye başlamaktadır. (Legrenzi ve Lawson, 2015).

Siyaseten enerji ithaline ve Ortadoğu petrolüne bağımlılığı Çin'in bölge ülkeleri ile ilişkilerini iyileştirmesinde teşvik edici unsur olsa da uluslararası sistemde Çin'in daha aktif ve "sorumlu" bir güç şeklinde politika geliştirmesi beklenmektedir. Nitekim Çin'in Ortadoğu piyasa ve politikalarında sınırlı risk sahası ile ekonomik faydayı yüksek tutmayı içeren politikaları ve jeopolitik riskleri ortadan kaldırma siyasetini artık sürdürmeyeceği sıkça tekrarlanmaktadır (Chaziza, 2013).

Bu bakış açısına göre petrol ithalatında İran ve Suudi Arabistan'ın ilk sıralarda yer aldığı ve ekonomik olarak büyüyen bir Çin'in İran, Çin'in orta vadede Ortadoğu'da bir taraf seçmeye zorlanacağı beklenmektedir (Singh, 2015). Ancak; tarih boyunca Batılı anlamda bir "sorumlu süper güç" politikası izlemeyen Çin için Ortadoğu'da istikrar ve enerji akışının güven altına alınması Batılı aktörler tarafından dile getirilen beklentileri karşılamaktan daha fazla önem arz etmektedir. Bugüne kadar yürütülen dış politikası incelendiğinde Çin'in Ortadoğu'da egemenliğe ve iç işlerine saygı prensibi çerçevesinde bölge ülkeleriyle enerji ilişkilerini geliştirdiği temkinli politikalarına devam etmesi diğer tüm olasılıklardan daha gerçekçi gözükmektedir.

Kaynakça

Açıkmeşe, Akgül Sinem (2014). "Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenikleştirme", *Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, ed. Evren Balta, İstanbul, İletişim Yayınevi, s.241-257.

Betts, R. (1997). "Should Strategic Studies Survive", *World Politics*, 50 (1): 7-33.

Çalkıvık, Aslı. (2014). "Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti", *Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, ed. Evren Balta, İstanbul, İletişim Yayınevi, s.281-303.

Chaziza, Mordechai (2013). "The Arab Spring: Implications for Chinese Policy", *Middle East Review of International Affairs*, Vol.17, No.2, pp.73-83.

- Cleveland, William L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*, İstanbul, Agora Yayınevi.
- Davutoğlu, Ahmet (2012). *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 79. Baskı.
- Duran, Burhanettin ve Ardic, Nurullah (2015). "Arap Baharı", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, İstanbul, Küre Yayınları, 4. Baskı, s.681-695.
- Ergenç, Ceren (2015). "Çin'in Yükselişi", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, İstanbul, Küre Yayınları, 4. Baskı, s.655-669.
- Erşen, Emre (2015). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, İstanbul, Küre Yayınları, 4. Baskı, s.57-79.
- Goldenberg, Ilan ve Ratner, Ely (2015). "China's Middle East Tightrope", *Foreign Policy*, 20 April 2015.
- Hess, Steve (2013). "From the Arab Spring to the Chinese Winter: The institutional sources of authoritarian vulnerability and resilience in Egypt, Tunisia and China", *International Political Science Review*, 34 (3): 254-272.
- Karaca, R. Kutay (2008). *Güç Olma Stratejisi Çin (Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri)*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kennedy, Paul (2015). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Baskı.
- Kıroğlu, Can (2007). *Essentials of Chinese Foreign Policy and Economy*, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi, (Yüksek Lisans Tezi).
- Kissinger, Henry (2015). *Çin, Dünden Bugüne Yeni Çin*, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Kurubaş, Erol (2015). "Dünya Politikasının Dönüşümü ve Uluslararası İlişkiler Çağı, İlkçağlardan Yirminci Yüzyıla", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, İstanbul, Küre Yayınları, 4. Baskı, s.13-33.
- Lacoste, Yves (2008). *Büyük Oyunu Anlamak*, İstanbul, NTV Yayınları, 2. Baskı.
- Legrenzi, Matteo ve Lawson, Fred H. (2015). "China's Gulf Policy: Existing Theories, New Perspectives", *Middle East Policy*, Vol.XXII, No.2, pp.58-71.
- Luft, Gal (2016). "China's New Grand Strategy for the Middle East", *Foreign Policy*, 26 January 2016.
- Ness, Peter Van (1970). *Revolution and Chinese Foreign Policy*, Berkeley, Los Angeles and London, University of California Press.
- Nye, Joseph ve Welch, David A. (2013). *Küresel Çatışmayı ve İş Birliğini Anlamak*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, III. Basım.
- Parello, Jonas Parello and Pantucci, Plesner and Raffaello, "China's Janus-Faced Response to the Arab Revolutions", *European Council on Foreign Relations*, file:///F:/China%20and%20Middle%20East/ECFR34_CHINA_ARAB_REVOLUTIONS_AW.pdf
- Pehlivan Türk, Bahadır (2015). "Analiz Düzeyi Problemi", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, İstanbul, Küre Yayınları, 4. Baskı, s.543-551.
- Sandıklı, Atilla ve Güllü, İlhan (2012). *Geleceğin Süper Gücü Çin*, İstanbul, Tasam Yayınları.
- Share of World GDP by Country, http://www.economywatch.com/economic-statistics/economic-indicators/GDP_Share_of_World_Total_PPP/ Erişim Tarihi: 23.03..2016
- Singh, Michael (2015). "The Sino-Iranian Tango", *Foreign Affairs*, 21 July 2015.
- Sevilla, Henelito A. (2013). "The 'Arab Spring' and South China Sea Tensions: Analyzing China's Drive to Energy Security", *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, Vol.12, No.3, pp: 93-107.
- Zhang, Xiaodong (1999). "China's Interests in the Middle East: Present and Future", *Middle East Policy*, Vol.6, No.3, pp150-159.